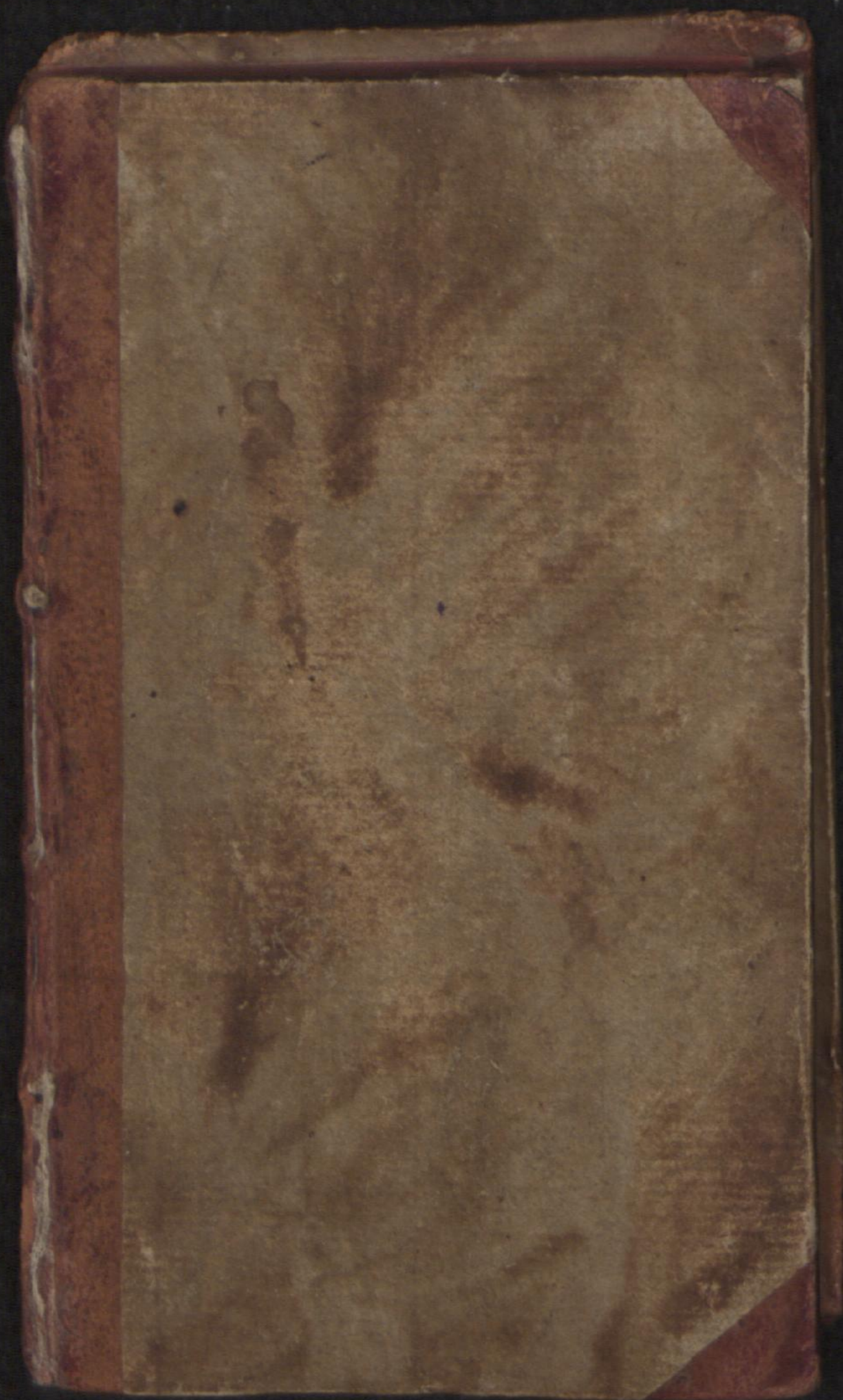
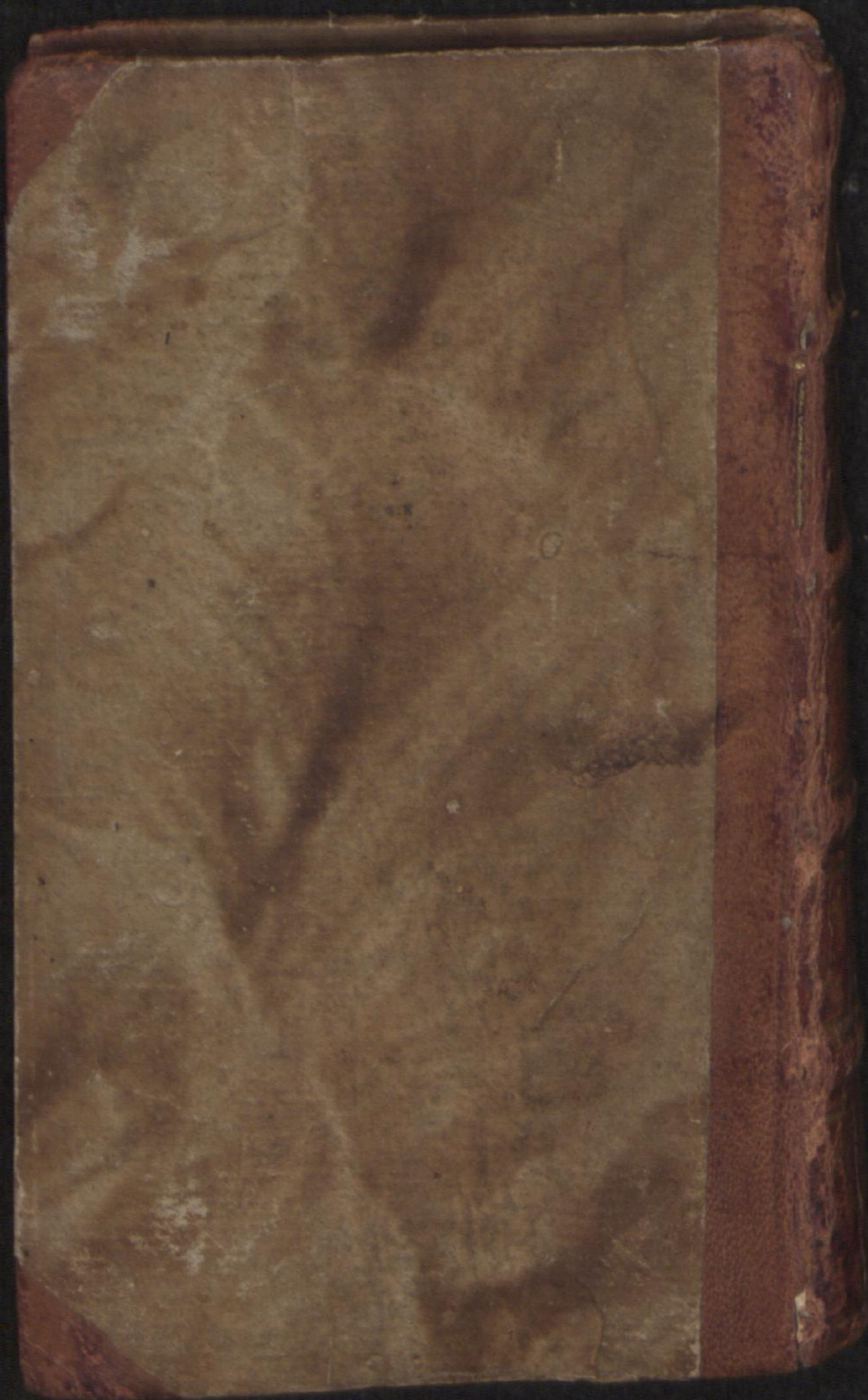
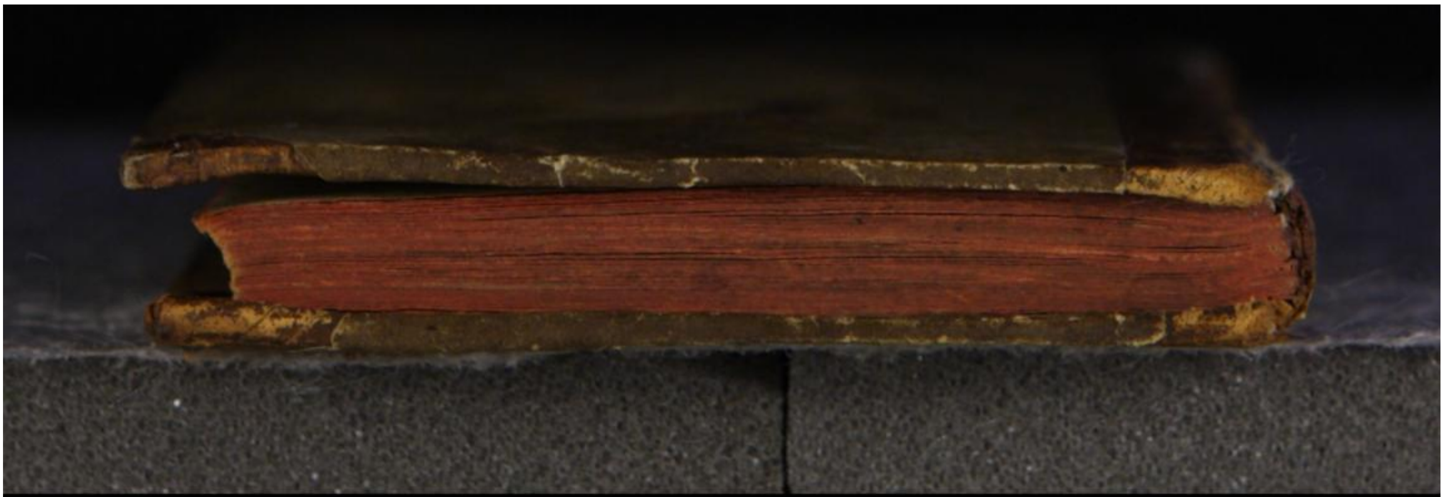

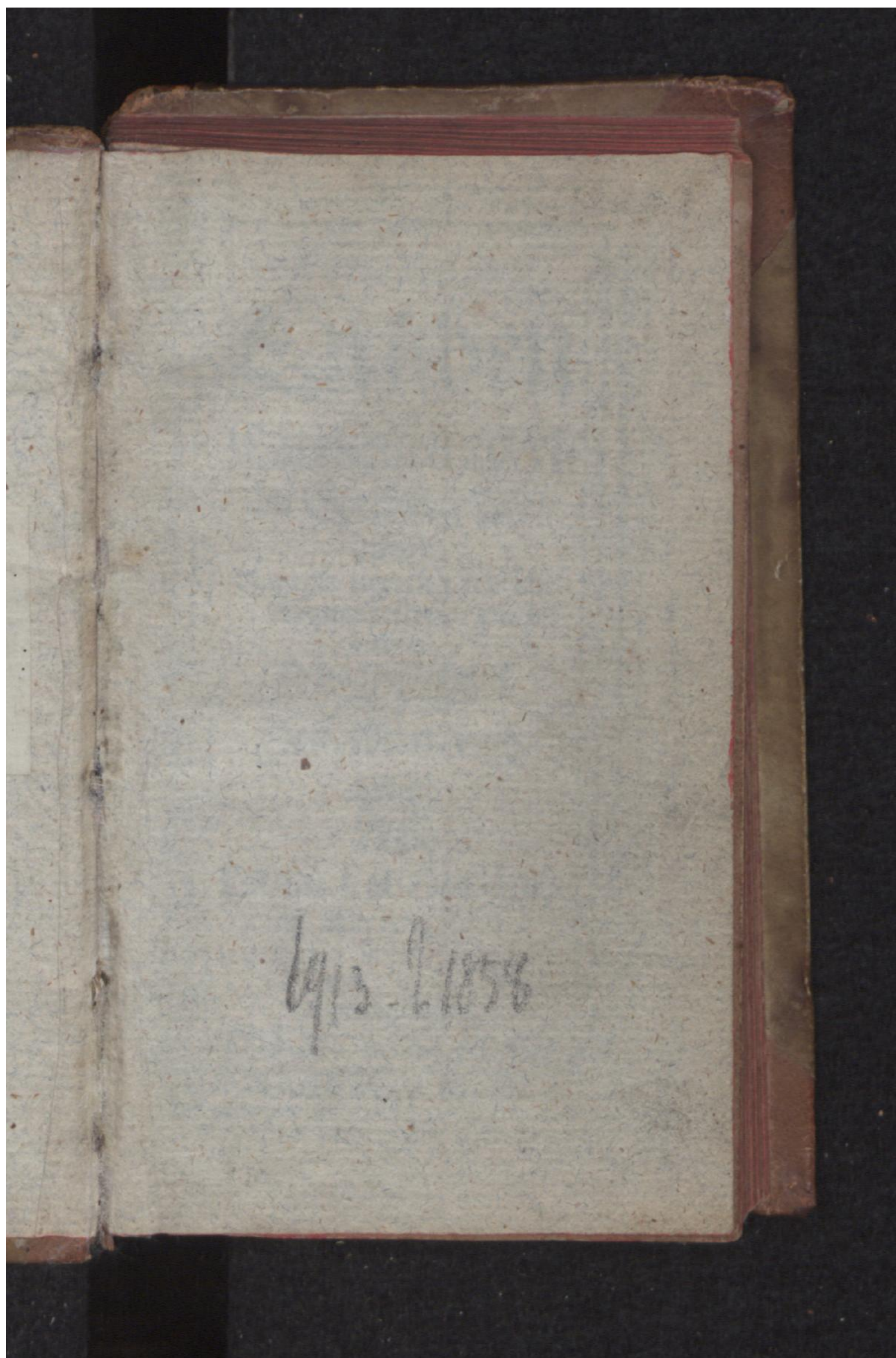

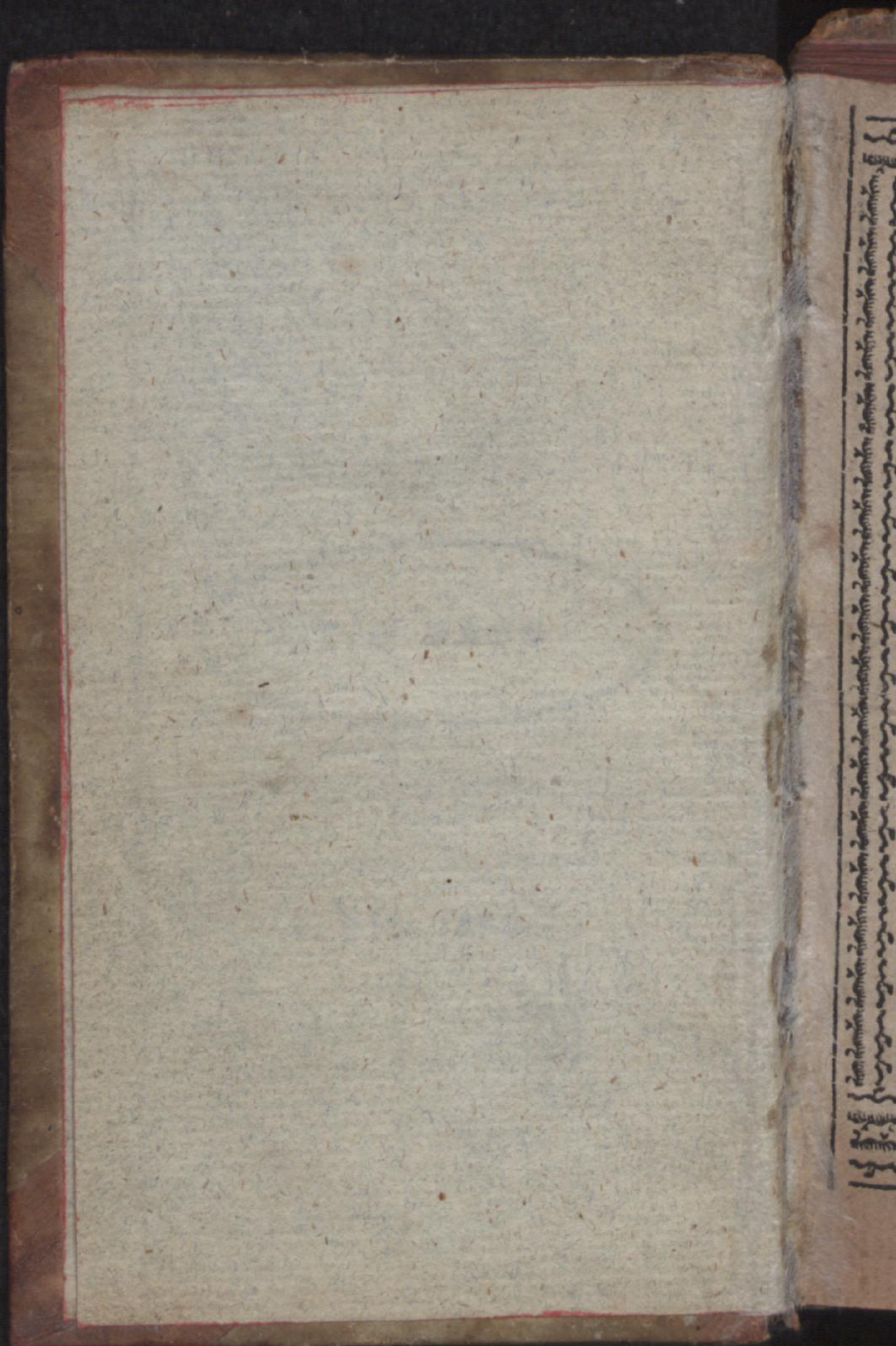

F. S. BANG.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

6/13 - 2 1858

1

ENCHIRIDION.

En liden Catechismus/eller Christelig Lærdom:

Gantske nyttelig for alle Sogneprester oc Predickere.

Ocsaa for Børn oc unge Folck.

Doct. Mart. Luth.

Prentet i Kiøbenhaffn/ aff Laurentz Benedicht.

1586.

Cum Priuilegio.

Vdleg
HER
Folck
Morg
til Ser
den he
Predic
Bisper
ne skyld
som h
Regim

Alle disse efftersc̄reffne Stycker oc Artickle/ findis vdi denne Bog.

Huad Vndersaatte ere Herrerne skyldige.

Huorledis giffte Mend oc Quinder som leffue sammen i Ecteskab / skulle forligis oc omgaas.

Huorledis Forældrene oc Børnene skulle beuise dennem mod huer andre.

Huorledis Suenne / Drenge / Piger oc Arbeids Folck skulle holde dennem mod deris Hussbonder / oc Hussbonden mod dennem igen.

Huorledis vngt Folck / Encker oc Jomfruer / skulle rettelige leffue for Gud.

En Beslutelse/huorledis alle Christne skulde holde dennem mod huer andre.

En Troloffuelse Bog / vdi huilcken der læris at vie Brudefolck paa Danske.

En Døbebog for de enfoldige Prestmend / huorledis de skulle døbe Børn.

Oc til det sidste / En merckelig Vnderuissning / huorledis enfoldigt Folck skal Scriffte sig.

Doct

Doct. Marth. Luther / ynsker alle tro fromme Sognepreſter oc Predickere / Naade / Barmhiertighed oc Fred / i Jeſu Chriſto vor HErre.

Den arme ælendige trang oc nød mand paaklager / ſom ieg nu nylige haffuer forfaret / (der ieg ocſaa vaar en Viſitator) haffuer nødt oc tuingt mig til at lade denne Catechiſmum eller Chriſtelige Lærdom i ſaadan en liden ſlet enfoldig Form vdgaa.

Hielp Gud / huilcken ſtor Jammer ſeg ſaa / at den menige Mand kand aldelis inter aff den Chriſtelige Lærdom / beſynderlige paa Landsbyerne / oc huor vbeſkickelige oc vduelige gantſke mange Sognepreſter vaare til at lære : Oc de ſkulle dog alle hede Chriſtne / oc ere døbte / oc nyde oc bruge de hellige Sacramente / de kunde dog huercken deris Fader vor / ey heller Troen / ey heller de ti Guds Budord / Men de leffue hen lige ſom Fæ oc vbeſkickelige Creatur : Oc nu Euangelium er kommet / haffue de kaaſtelige oc Meſterlige lært / at miſbruge all Frihed.

O i Biscoper/huad ville i dog endelige suare Christo? at i haffue saa skendelige ladet Folcket hengaa / oc icke beuist eders Embede it øyeblick / det i faa al wlycke / i tuinge Folcket til en part aff Sacramentet oc til eders Menniskelige lærdom / oc skøde dog intet effter / om de kunde deris Fader vor/Troen/de ti Guds budord/ eller noget aff Guds ord/O vee/vee eder til euig tid.

Der faare/ kiere Herrer oc Brødre/ som ere Sogneprester oc Predicanter / beder ieg eder for Guds skyld / at i ville aff Hiertet vare paa eders Embede / oc forbarme eder offuer det arme Folck / som eder er befalet / oc hielper oss at lære Folcket/ (oc besynderlige Vngdommen) denne lille Catechismum/Oc huem der icke bedre formaa / tage sig denne Tafle eller Form faare/ oc den vdtyde for Folcket/ord fra ord / som her efterfølger.

For det Første skal Predickeren tage sig vare for atskillig Text oc Form /i huilcken de ti Guds budord/Troen/Fader vor/ oc de hellige Sacramente ere vdsette/Men skal tage for sig it slags Form / oc der ved bliffue / Oc altid driffue den samme/ det ene Aar som det andet / Thi det vnge oc wforstandige Folck / maa mand alt lære met it slags Text oc en Form / Ellers vorde de aldelis vilde / oc kunde intet begribe / naar mand i dag saa / oc effter it Aar anderledis vil lære / lige som mand vilde

det

det forbedre / oc bliffuer dog der met spilt baade møde oc arbeide.

Dette haffue vore kiere Forfædre vel fornummet / i det / at de altid haffue bruget Fader vor / Troen / de ti Guds budord / ved en maade / Der faare skulle wi ocsaa lære vngt oc enfoldigt Folck / saadanne Stycke / at wi icke foruandle en Staffuelse / eller holde dennem faare oc regne op / anderledis it Aar end it andet / Der faare maat du vduelie dig en Form huilcken du vilt / oc bliff der ved altid.

Men naar du predicker for de Lærde / de Forstandige / da maat du bewise din Konst / oc giffue disse Stycker faare saa herlige / och saa Mesterlige som du kant / Men hoss det vnge Folck skalt du bruge en enist maade oc form / oc lære dennem for det allerførste disse Stycker / som er de ti Guds Budord / Troen / Fader vor / etc. Her effter Texten / ord fra ord / at de kunde det saa læse effter / oc lære vden at.

Men dennem som icke ville lære disse Stycke / dem skal mand sige at de forsuerie Christum / oc ere icke Christne / oc skulle icke stædis at gaa til Sacramentet / ey heller at holde noget Barn til Daab oc Christendom / eller bruge noget Stycke aff den Christne frihed / men slet skulle foruijsis hiem til Paffuen / oc hans Official / siden til Dieffuelen selff. Der til met skulle oc Forældrene oc Husfaderne forbinds

oc necte dennem at æde oc dricke / oc giffue dennem tilkiende / at øffrigheden vil saadanne haardnackede Mennisker lade driffue vdaff Landet.

Thi endog mand kand ingen tuinge til Troen / dog skal mand holde oc driffue dem der hen / at de kunde vide huad ret oc wret er / oc huorlunde de skulle leffue oc nære dennem / hoss dennem som de bo hoss / Fordi / huo som vil bo oc bygge i en Stad / hannem bør at vide oc holde Stads Rætten / som hand vil nyde oc bruge / huad heller hand troer / eller er en Skalck i sit Hierte.

For det Andet / Naar de vel kunde Texten / saa skulle de lære dennem ocsaa den rette Forstand oc Vdtydning / at de kunde vide huad det er sagt / oc tag atter igen for dig denne Tafle / eller en anden kort enfoldig Form / huilcken du vilt / oc bliff der hoss / oc foruent det icke met en Staffuelse / lige som tilforn er sagt om Texten / Oc tag dig der tid oc stund til. Thi der er icke behoff / at du tager alle stycker saare paa en tid / men it stycke effter det andet. Naar de forstaa nu vel det første Budord / da tag det andet for dig / och saa frem at / Ellers om du vilt hastelige offuerfare dennem / saa beholde de icke it aff dennem.

For det Tredie / Naar du haffuer nu lært dennem saadan en liden kort Catechis-

mum /

mum / saa tag dig ocsaa den store Cate-
chismum faare/oc giff dennem videre For-
stand / der kant du bedre vdtyde huert
Budord / huer Bøn / oc huert stycke ser-
delis for sig/met deris mangfoldige Gier-
ninger / Nytte / Fromme / Fare oc Ska-
de / lige som du finder for dig mange Bø-
ger / som ere der om giorde.

Oc besynderlige skalt du vdtyde det
Budord / som mest er behoff hoss dit Folck.
Exemplum. Det siuende Budord / om
Skyld oc Tiuffueri skalt du haardelige vd-
tyde for Handuercks Folck / oc for dennem
som kiøbsla / Ja ocsaa for Bønder oc for
Tieniste Folck / Thi hoss saadant Folck er
mest allehaande Vtroskab oc Tiuffueri.

Item / det fierde Budord skalt du
lære oc predicke for Børn / oc den menige
Almue / at de ville lade dennem finde stil-
le / tro / hørige / lydige / oc Fredsommeli-
ge / etc. Oc her maat du indføre aff
Scrifften mange Exemple / huorlunde
Gud haffuer straffet saadanne offuertræ-
dere / eller oc Velsignet dennem / som icke
giorde imod disse Budord.

Item / Besynderlige skalt du vdty-
de det fierde Budord for Øffrighed / oc
Forældrene / at de regære sig vel / oc holde
deris Børn til Schole : Oc der met beuiss-
ning aff Scrifften / at de ere plictige det at
giøre / oc huilcken forbandet Synd det er /
om de det icke giøre / De omkuldkaste oc

ødelegge der met baade Aandeligt oc
Verdsligt Regiment / lige som de argiste
Guds oc Menniskens Fiender oc Forræde-
re/ Oc leg dennem det vel vd / huor gruse-
lig stor skade at de giøre / om de icke hiel-
pe oc holde Børn til at vorde Sognepre-
ster/Predicanter/Scriffuere/etc. At Gud
vil suarlige der for straffe dennem/Thi det
er her behoff / at predicke. Forældrene oc
øffrigheden synde nu saa suarlige der i/
at der er icke aff at sige. Dieffuelen haff-
uer noget græseligt i sinde der met.

For det sidste / Efterdi at Paffuens
Tyrannj er nu nederlagt / da vilde de icke
lenger gaa til Sacrament / Men det for-
acte/Her er atter behoff at vdty / dog met
denne besked/Wi skulle ingen mand tuin-
ge til Troen / eller til Sacramentet / Ey
heller noget Bud / tid eller sted der til be-
skicke.Men saa skulle wi predicke/at de vil-
le selffue/vden vort bud oc befalning tren-
ge dennem der til/oc tuinge Sognepresten
til at recke dennem Sacramentet/Huilcket
mand kand giøre naar mand saa siger:
Huo icke begærer Sacramentet/det mind-
ste iij. eller iiij. gange om Aaret/da er det
at besørge/at hand foracter Sacramentet
oc er icke it Christet Menniske/lige som den
er icke en Christen/der icke troer eller hører
Guds hellige Ord oc Euāgelium. Christus
sagde icke: Det lader eller det foracter /
men dette giører saa offte som i dricke/ etc.

Hand

Hand vil sandelige / at det skal giø-
ris / oc icke ladis eller foractis. Dette giø-
rer / siger hand.

Men huo icke meget acter Sacra-
mentet / det er it Tegn / at hand veed intet
at sige aff Synden / Legemet / Dieffuelen /
Verden / Døden oc Helffuede / det er / hand
troer intet saadanne at være til / endog
hand ligger nedsuncken der i / op til baade
Ørnene / oc hører dubbelt Dieffuelen til.

Tuert om igen / saa haffuer hand icke
behoff / Naade / Liff / Paradis / Himmeri-
ge / Christum / Gud eller noget gaat / Thi
der som hand troede / at hand haffde saa
meget ont / oc haffde behoff saa meget
gaat / da foractede hand icke saa Sacra-
mentet / met huilcket hand kunde vndvige
det onde / oc faa det gode / Mand haffde
icke heller behoff met noget Bud / at tuin-
ge hannem til Sacramentet / men hand
kömer vel selff løbende der til / oc tuinger
sig selff oc nødder dig til / at du maat giff-
ue hannem Sacramentet.

Der faare skalt du intet Bud giøre
her aff / som Paffuen giort haffuer / Men
vdtyde vel det gaffn oc skade / nød oc from-
me / fryct oc fare i det hellige Sacramen-
te / saa komme de vel selff / oc tuinge dig til
at giffue dem Sacramentet. Komme de
icke / saa lad dennem fare / oc sig dennem /
at de høre Dieffuelen til / i det at de kunde
icke acte deris store nød / Ey heller Guds

naadige Hielp oc Trøst / Men der som du dette icke vdtyder / eller du giør it Bud der om / saa er det din skyld / at de foracte Sacramentet. Hui skulde de icke bliffue lade oc fule / der som du soffuer oc tier stille: Der faare haff act der paa / kiere Sognepresi oc Predickere.

Vort Embede er nu bleffuet langt en anden ting / end det vaar vdi Paffuedommet: Det er nu en aluerlig oc nyttelig ting / Der faare haffuer det oc større møde oc arbeide / fare oc fristelse paa sig / Oc der til met en liden løn oc tack her vdi Verden. Men Christus vil selff være vor løn / om wi arbeide trolige. Der til hielpe oss alle Naadens Fader: Hannem ske loff oc tack til euig tid / Ved Jesum Christum vor HERre / Amen.

D

De ti Guds Budord / som en Hussfader sine Tiunde enfoldelige vnderuise oc lære skal.

Denne Figur staar/
vdi Mose anden Bog/
i det xxxij. Capit-
tel.

Det

Det Første Bud.

Jeg er HERREN din Gud: Du skalt icke haffue fremmede Guder for mig.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske Gud offuer alle ting / oc oss allene paa hannem forlade.

Den.

Denne Figur staar/ Leuitici i det xxiiij. Capittel.

Det

Det Andet Bud.

Du skalt icke tage HErrens din Guds Naffn forfengelige.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske Gud / at wi icke ved hans hellige Naffn / bande / suerie / giøre Traaldom / liuffue eller besuige: Men vdi all vor nød / samme Guds hellige Naffn paakalde / tilbede / loffue oc tacke.

Denne Figur staar/
Numeri i det xv.
Capittel.

Det

Det Tredie Bud.

Du skalt komme ihu / at hellig giøre din Huile dag.

Huad er det? Suar.

Wi skulle fryete oc elske Gud / at wi icke forsmaa eller forsømme hans hellige Ord: Men det samme helligt holde / det gierne baade selff høre / oc andre det lære.

Denne Figur ſtaar/
Geneſis i det ix.
Capittel.

Det Fierde Bud.

Du skalt hedre din Fader oc din Moder/ at du maatt lenge leffue paa Jorden.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske Gud/ At wi vore Forældre oc Forstandere icke foracte eller fortørne: Men dennem ære/ tiene/ lyde/ elske/ oc i værdighed holde.

Denne Figur ſtaar/ Geneſis i det iiij. Capittel.

Det

Det Femte Bud.

Du skalt icke sla ihiel.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske Gud / at wi vor Næste ingen skade eller wret giøre / paa hans Legems vegne: Men hannem hielpe oc beskerme vdi all Liffs nødtørfftighed.

Den-

Denne Figur ſtaar/
ij. Samuelis i det
ix. Capittel.

De

Det Siette Bud.

Du skalt icke bedriffue Hoer.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske Gud / At wi leffue kyske oc tuctige i Ord oc Gierninger / at huer elsker oc ærer sin Ecte Hustru.

Denne Figur staar/
Josue i det vij. Ca-
pittel.

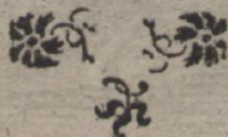

Det Siufuende Bud.

Du skalt icke Stiele.

Huad er det? Suar.

Wi skulle frycte oc elske Gud / At wi icke tage vor Næstis Gods eller Penninge fra hannem / ey heller snige oss det til met falske Vare / eller nogen Handel: Men heller hans Gods oc Næring fordre oc beskerme.

Denne Figur staar / Danielis i det xiij. Capittel.

De

Det Ottende Bud.

Du skalt icke bære falske Vidnesbyrd imod din Næste.

Huad er det? Suar.

Wi skulle fryckte oc elske Gud / At wi vor Næste icke falskelige beliuffue / forraade / bagtale / berycte: Men hannem vndskylde oc Aarsage / Tale hannem gaat paa / oc vende all ting til det beste.

Denne Figur ſtaar / Geneſis i det xxx. Capittel.

Det Niende Bud.

Du skalt icke begære din Næstis Huss.

Huad er det? Suar.

Wi skulle fryctе oc elske Gud / At wi icke met nogen list legge oss effter vor Næstis Arffue eller Huss / oc drage det til oss met it skin / som siunis at haffue nogen Ræt met sig: Men heller være hannem behielpelig oc tienstactelig / at hand maatte det beholde.

Denne Figur staar/
Genesis i det xxxix.
Capittel.

Det

17

Det Tiende Bud.

Du skalt icke begære din Næstis Hustru / Suend / Pige / Oxe / Asen / eller noget som hannem tilhør.

Huad er det? Suar.

Wi skulle fryćte oc elske Gud / At wi vor Næste hans Hustru / Hussinde oc Tiunde eller Fæ / hannem ey aff forraske / afftrenge eller foruende: Men heller raade oc tilholde dennem / at bliffue hoss hannem / oc giøre den deel dennem bør at giøre.

Huad siger nu Gud om alle disse Budord? Suar.

Saa siger hand / Exod: xx.

Jeg er HErren din Gud / en nidkier Gud / som hiemsøger Fædernis misgierninger paa Børnene / indtil det tredie oc fierde Led / paa dem som hade mig. Oc ieg giør Miskundhed / met mange Tusinde / som mig elske oc holde mine Bud.

Huad er det? Suar.

Gud hand truer / at ville straffe alle dem som disse Bud offuertræde oc forkrencke / Der faare skulle wi frycte for hans Vrede / oc icke giøre imod saadanne Budord. Her

hoss

hoss loffuer hand ocsaa Naade oc alt Gaat / alle dem som saadanne Budord holde. Derfor skulle wi hannem elske oc betro / oc gierne giøre effter hans Befalning.

Den Hellige

Tro / Som en Hussfader skal underuise sine Tiunde enfoldelige / oc dennem den lære.

Den Første Artickel / Om vor Skabelse.

JEg troer paa Gud Fader Almectige / Himmelens oc Jordens Skabere.

Denne Figur ſtaar / Geneſis j.

Huad er det? Suar.

Jeg troer at Gud haffuer ſkab[t] mig oc alle Creatur / haffuer giffue[t]

mig
oc a
Si
der
Or
oc
forſ
dett
M
alt
altſ
don
hed
V
me
lo

mig Liff oc Siel / Øyen / Øern oc alle Ledemod / Fornufft oc alle Sind / oc endnu ved mact holder / der til Klæder oc Sko / Mad oc Dricke / Huſſ oc Gaard / Hustru oc Børn / Jord / Fæ oc alt Gods / forſørger riglige oc daglige / met alle dette Liffuis nødtørfft oc Næring / Mod all Farlighed beſkermer / oc for alt ont beſkytter oc beuarer / Oc det altſammen aff idel Faderlig / Guddommelig Godhed oc Barmhiertighed / foruden all min Fortieniſte oc Værdſkyld / For huilcket altſammen ieg er ſkyldig hannem at tacke oc loffue / oc derfor hannem at tiene oc lydig at være / Det er viſſelige ſant.

Den Anden Artickel/
Om vor Gienløss-ning.

Denne Figur staar/
Matth: xxvij.

De

Oc paa Jesum Christum / hans eniste Søn vor HERre / som er vndfangen aff den hellig Aand / Fød aff Jomfru Maria / Pint vnder Pontio Pilato / Kaarsfest / Død oc Begraffuet / Neder foer til Helffuede / tredie dag opstod fra de Døde / Opfoer til Himmels / sider hoss Gud Faders Allmectigis høyre Haand / Deden er hand igenkommendis / at dømme Leffuendis oc Døde.

Huad er det? Suar.

Jeg troer / at JEsus Christus sand Gud fød i Euighed aff Faderen / ocsaa it sant Menniske fød aff

aff Jomfru Maria / Hand er min HERRE / der mig fortabte oc fordømte Menniske haffuer igenløst / Forhuærffuet oc igenuundet mig fra alle Synder / fra Døden oc fra Dieffuelsens vold / icke met Sølff eller Guld / Men met sit hellige dyrebare Blod / oc met sin wskyldige Pine oc Død / paa det ieg skal være hans egen / oc leffue i hans Rige vnder hannem / oc tiene hannem i euig Retfærdighed / Wskyldighed oc Salighed / ligeruiss som hand er opstaaen aff Døde / leffuer oc regnerer i Euighed / Det er oc
visselige sant.

Den

Den Tredie Artickel/

Om vor Helliggiø-
relse.

Denne Figur staar/
Actorum ij.

Jeg

Jeg troer paa den hellig Aand / en hellig Christelig Kircke / som er hellige Menniskers samfund / Syndernis forladelse / Legemens opstandelse / Oc det euige Liff / AMEN.

Huad er det? Suar.

Jeg troer / at ieg icke aff min egen fornufft / eller krafft / kand tro paa min HERRE Jesum Christum / eller til hannem komme: Men den hellig Aand haffuer kaldet mig ved det hellige Euangelium / Opliust mig met sine Gaffuer / Helliggiort mig vdi den rette Tro / oc siden beholdet / Ligeruiss som hand ocsaa den menige Christenhed paa Jorden kalder / forsamler / opliuser / helliggiør / oc i en sand Tro til

Chri-

Christum beholder: J huilcken Christenhed / som er den hellige Kircke / hand daglige tilgiffuer mig oc alle tro Christne riglige alle Synder. Oc paa Dommedag skal opuecke mig oc alle Døde / oc mig met alle tro Christne / giffue ewigt Liff / Det er oc visselige sant.

Fader vor/som en Husſfader ſine Tiunde ſkal enfoldelige vnderuiſe oc lære.

Denne Figur ſtaar/ Luc: xj.

Fader

Fader vor/du som est i Himmelen.

Huad er det? Suar.

Gud vil der met locke oss/ at wi skulle tro / at hand er vor rette Fader / oc wi hans Børn / paa det wi trøstelige/ oc met all Troskab hannem bede skulle / lige som gode Børn deris kiere Fader.

Den Første Bøn.

Denne Figur staar /
Matth: vj.

Helligt

Helligt vorde dit Naffn.

Huad er det? Suar.

Det er vel vist / at Guds Naffn i sig selff er allerede helligt: Men wi bede i denne Bøn / at det hoss oss maatte ocsaa helligt vorde.

Huorlunde skeer det? Suar.

Naar Guds ord læris purt oc reent / oc wi ocsaa hellig som Guds Børn der effter leffue: Der til hielp oss kiere Himmelske Fader. Men de som iblant oss anderledis lære eller leffue / end effter Guds ord / de whellige iblant oss Guds Naffn / Derfor beskerme oss ocsaa Himmelske Fader.

Den

Den anden Bøn.

Denne Figur staar / Actorum ij.

Tilkomme dit Rige.

Huad er det? Suar.

Guds Rige kommer vel selff / alt vden vor Bøn: Men wi bede her / at det maatte oc komme til oss.

Huorlunde skeer det? Suar.

Naar vor Himmelske Fader giffuer oss sin hellig Aand / huilcken der giør det ved sin Naade / at wi kunde tro Guds hellige Ord / oc leffue der effter / her timelige / oc der euindelige.

Den Tredie Bøn.

Denne Figur staar/
Matthei xxvi.

Vorde din vilie saa paa Jorden / som hand er i Himmelen.

Huad er det? Suar.

Guds Guddommelige oc naadige vilie skeer vel foruden vor Bøn. Men wi bede i denne Bøn / at den maatte ocsaa skee i oss.

Huorlunde skeer det? Suar.

Naar Gud sønderbryder oc hindrer alle onde raad oc vilie / som icke ville lade hans Naffn hoss oss helligis / oc icke lade hans Rige fremkomme (som er Dieffuelens / Verdens / oc vort Legems vilie) Oc hand styrcker oc stadelige holder oss i sine Ord oc i Troen indtil Døden / det er hans gode oc Barmhiertige villie.

Den Fierde Bøn.

Denne Figur staar/
Johannis vj.

Giff oss i dag vort
daglige Brød. Huad

Huad er det? Suar.

Gud giffuer end oc vel alle onde Mennische deris daglige Brød / foruden vor Bøn: Men wi bede her / at hand vilde giffue oss den forstand / at wi maatte visselige vide / at det daglige Brød wi fødis aff / giffuis oss aff Gud / oc wi maatte være hannem tacknemmelige for saadanne Velgierninger.

Huad heder da det daglige Brød? Suar.

Dagligt Brød kaldis alt det / som til Liffs næring oc nødtørfftighed behoff giøris / Som er / Mad / Dricke / Klæder / Sko / Huss / Gaard / Ager / Fæ / Pending / Gods / en from Dannequinde / gode lydige Børn / oc villige Folck / fromme oc tro Herskab / god oc snild Regimente / god oc sund luct / Fred / Sundhed / Tuct / ære / gode Venner / tro Nabo / oc andet saadant.

Den Femte Bøn.

Denne Figur staar/
Matthei/ xviij.

De

Oc forlad oss vor Skyld/ som wi forlade vore Skyldener.

Huad er det? Suar.

Wi bede her/ at vor Himmelske Fader vilde icke ansee vore Synder/ oc icke for deris skyld forsage vor Bøn/ Thi wi ere icke værde det allermindste wi bede om/ oc haffue ey heller det fortient/ men at hand vilde giffue oss det altsammen aff sin Naade oc Barmhiertighed/ Thi wi daglige meget synde/ oc fortiene intet andet end idel Straff oc Plage: Saa ville wi oc gierne forlade igen aff Hiertet/ oc giøre vel mod dem/ som haffue syndet imod oss.

Den Siette Bøn.

Denne Figur staar/
Matth: iiij.

Oc leed oss icke vdi Fristelse.

Huad er det? Suar.

Sandelige / Gud frister ingen: Men wi bede her / at Gud vilde oss foruare oc opholde / saa at Dieffuelen / Verden / oc vort eget Legeme / skulle oss icke bedrage / oc forføre vdi Vantro / Mishaab / oc andre store Skendsel oc Laster / Oc der som wi vorde end der met forsøgte / at wi dog endelige kunde vinde oc Seyer beholde.

Den Siuffuende Bøn.

Denne Figur staar/
Matthei xv.

Men frels oss fra ont.

Huad

Huad er det? Suar.

I denne Bøn bede wi lige som i en Summa / at vor Himmelske Fader vil fri oss fra alt ont / baade til Liff oc Siel / Gods oc ære / oc paa det sidste / naar vor Tid kommer / skicke oss it saligt Endeligt / oc met sin Naade tage oss fra denne Elendighed / til sig i Himmelen.

Amen.

Huad er det? Suar.

At ieg skal visselige vide / at disse Bøner ere min Himmelske Fader behagelige oc tacknemmelige / Thi hand haffuer selff befalet oss saa at bede / oc der til loffuet / hand vil høre vor Bøn.

Amen / Amen.

Det er / Ja / Ja / Det skal alt saa visselige ske.

Om Daabens Sacra-
mente / Oc huad en Husſfa-
der ſine Tiunde / enfoldelige der
om vnderuiſe oc lære
ſkal.

Huad er Daaben?

Suar.

Daaben er icke alene slet Vand / Men det er Vand forfattet vdi Guds befalning / oc met Guds ord forbundet.

Huilcke ere da saadanne Guds Ord? Suar.

Vor HERRE JEsus sagde til sine Disciple: Gaar hen i den gantske Verden / oc predicker Euangelium for alle Creatur / oc døber dem i Naffn Faders / oc Søns / oc hellig Aands.

Huad giffuer Daaben/ eller huor til er hand gaffnlig?

Suar.

Hand giør Synds forladelse / frier oss fra Døden oc Dieffuelen/ oc giffuer alle dem det euige Liff / som tro effter dette Guds ord/ oc Løfftis lydelse.

Huilcke ere de Guds ord oc Løffte? Suar.

Der som vor HERRE Christus siger / Marci i det sidste Cap. Huo som troer oc bliffuer døbt/ hand skal bliffue salig / Men huo som icke troer/ hand skal fordømmis.

For det Tredie.

Huorlunde kand Vandet giøre saadanne mectige Ting?

Suar.

Sandelige / Vandet giør det icke / men Guds ord / som i oc met Vandet er / oc den Tro som troer saadanne Guds ord i Vandet / Thi at vden Guds ord / er Vandet slet Vand / oc ingen Daab / men met Guds ord er det en Daab / det er it Naadeligt leffuendis Vand / oc en ny Fødsel i den hellig Aand / som Sancte Pouel siger til Titum i det tredie Capitel.

Formedelst igenfødelsens Bad / oc den hellig Aands fornyelse / huilcken hand haffuer vdgydet Riglige offuer oss / formedelst Jesum Christum

stum vor Frelsere/ Paa det at wi skulle formedelst hans Naade være Retfærdige / oc Arffuinge til det euige Liff/ effter Haabet/ Det er jo visse-lige sant.

For det Fierde.

Huad betyder da saadan Vanddøben? Suar.

Den betyder / at den gamle Adam i oss / skal ved daglig Penitentze/ det er/ved Anger oc Ruelse/ druckne/ quælis oc dræbis met alle Synder oc sine onde Begæringer. Oc tuert imod skal det ny Menniske daglige opstaa / fremkomme / oc leffue Retfærdelige / oc reenlige / for Gud euindelige.

Huor

Huor staar det screffuit?
Suar.

Sancte Pouel scriffuer til de Romere / i det siette Capit: Wi ere begraffne met Christo formedelst Daaben i Døden/ Paa det / at lige som Christus er opuact fra de Døde/ formedelst Faderens herlighed / Saa skulle wi ocsaa vandre vdi it nyt Leffnet.

Huor.

Huorlunde mand skal lære de Enfoldige at Scriffte.

Huad er Scrifftemaal?

Suar.

Scrifftemaal begriber tu Stycker i sig. Det Første / At mand bekiender sine Synder.

Det andet / At mand anammer Absolution eller Synders forladelse aff Scrifftefaderen / lige som aff Gud selff / oc bør hannem icke at tuile / men stadelige tro / at hans Synder ere hannem da ocsaa forladne for Gud i Himmelen.

Huilcke Synder skal mand da scriffte?

Suar.

For Gud skal mand giffue sig skyldig for alle Synder / ocsaa for dennem som wi icke kiende / som wi giøre i Fader vor.

Men

Men for Scrifftefaderen skulle wi bekiende alene de Synder / som wi vide oc føle i Hiertet.

Huilcke ere de?

See der til din Stat eller Vilkaar / effter de ti Budord / om du est en Fader / Moder / Søn / Daatter / Husbonde / Hustru / Suend eller Pige / om du haffuer været whørsom / wtro / wflittig / vred / wtuctig eller affuindsiug / om du haffuer giort noget Menniske skade / met Ord eller Gierninger / om du haffuer staalet / været forsømmelig / skødesløss / eller giort skade.

Kiere sæt mig faare en kort Form eller Maade at Scriffte.

Suar.

Saa skalt du sige til Scriffte-faderen:

Kiere værdige Herre / Jeg beder eder gierne / at i ville høre mit Scrifftemaal / oc sige mig mine Synders forladelse til / for Guds skyld.

Ja / sig frem.

Jeg arme Syndere / bekiender mig for Gud / skyldig at være vdi alle Synder. Besynderlige / bekiender ieg for eder / at ieg er en Suend / Pige / 2c.

Men ieg tien gantske wtrolige min Husbonde / Thi der oc der haffuer ieg icke giort huad som de mig befalet haffue / Jeg haffuer giort dem vred / oc kommet dem til at bande / Jeg haffuer været forsømmelig / oc ladet skade ske.

Jeg haffuer ocsaa været whø-
nisk vdi Ord oc Gierninger/ haffuer
giort mig vred met mine Jeffnlige/
Jeg haffuer murret imod min Hu-
stru/ oc bandet hende/ etc.

Dette altsammen fortryder mig
oc giør mig ont/ oc beder om Naa-
de/ Jeg vil mig bedre.

En Herre/ Husbonde eller Hustru kand saa sige.

Besynderlige bekiender ieg for
eder/ at ieg haffuer icke trolige op-
tuctet mine Børn/ Tiunde/ Hu-
stru/ til Guds ære/ Jeg haffuer
bandet oc giffuet onde Exempel fra
mig/ met wtuctige ord/ oc Gier-
ninger/ Jeg haffuer giort min
Nabo skade/ bagtalet hannem/ Jeg
haffuer soldt for dyrt mine Vare/
oc haffuer soldt falske oc icke gant-
ske gode Vare. Oc huad mere
hand haffuer giort imod Guds
bud

bud/ oc imod sin Stat oc Vilkaar/ etc.

Men der som nogen finder sig icke besuaret met saadanne eller større Synder / Hand skal da icke sørge eller videre søge effter Synd/ eller opdicte selff nogen Synd / oc der met giøre it Martyrium oc Pine aff Scrifftemaal / Men optelle en eller to/ de som hand veed: Saa bekiender ieg besynderligen / at ieg haffuer en tid bandet / Jtem/ en tid haffuer været whøuisk i ord/ en tid haffuer det forsømmet etc. Oc lad det være nock. Veedst du oc plat ingen (huilcket dog icke vel mueligt er) saa sig oc ingen besynderlige frem/ Men tag Synders forladelse / paa det almindelige Scrifftemaal / huilcket du giør for Gud hoss Scrifftefaderen.

Der effter skal Scrifftefaderen sige.

Gud

Gud være dig naadig / oc styr=cke din Tro / Amen.

Dernest siger hand.

Troer du oc / at min forladelse er Guds forladelse?

Ja kiere Herre.

Der effter siger hand.

Skee dig lige som du troer / Oc ieg aff vor HErris Jesu Christi befalning / forlader dig dine Syn=der / J Naffn Faders / oc Søns / oc hellig Aands / Amen.

Gack hen i Fred.

Men om nogle haffue større Besuarelse eller Bedrøffuelser i deris Samuittighed / oc haffue suare Fri=stelser / da veed en Scrifftefader vel at trøste dem met flere Ord / oc komme dennem ret i Troen igen.

Det skal være for de Enfoldige / en almindelig Form oc Maade til at Scriffte.

Om

Om Alterens Sacra-mente/ Oc huad en Huſſfa-der ſkal ſine Tiunde der om enfoldelige vnderui-ſe oc lære.

Huad er Alterens Sacramente?

Suar.

Det er vor Herris Jesu Christi sande Legeme oc Blod / vnder Brød oc Vin / indsæt aff Christo selff / oss Christne til at æde oc dricke.

Huor staar det screffuet?

Suar.

Saa scriffue de hellige Euangelister / Mattheus / Marcus / Lucas / oc S: Pouel.

Vor HERRE Jesus Christus / i den Nat / der hand bleff forraadt / Tog hand Brødet / tackede oc brød det / gaff sine Discipler oc sagde: Tager dette hen oc æderet / Det er mit Legeme / som giffuis for eder / Det giører i min Hukommelse.

Lige saa tog hand oc Kalcken /

cken/effter Afftens Maaltid/ tackede/ gaff dennem oc sagde: dricker alle der aff/ dette er det ny Testamentis Kalck vdi mit Blod/ det som bliffuer vdgydet for eder/ til Syndernis forladelse/ dette giører saa offte som i dricke/ i min Hukommelse.

Huad gaffner saadan æden
oc dricken?

Suar.

Disse Ord giffue oss det vel tilkiende: Som giffuis for eder: oc: Som vdgydis til Syndernis forladelse.

Det er/ at oss giffuis ved saadanne Ord i Sacramentet/ Syndernis forladelse/ det euige Liff oc Salighed/ fordi der som Syndernis forladelse er/ der er ocsaa det euige Liff oc Salighed.

Huorlunde kand den Legemlige æden oc dricken giøre saadan mectig Ting?
Suar.

Sandelige/ at æde oc dricke giør det icke / men de Ord som der staar: **Som giffuis for eder: oc: som vdgydis til Syndernis forladelse.** Disse ord ere hoss den Legemlige æden oc dricken / som Hoffuetstycket i Sacramentet. Oc huo som troer samme Ord / hand haffuer det som de indeholde/ som er. **Syndernis forladelse.**

Huo anammer saadant Sacramente værdelige?
Suar.

At Faste oc Legemlige sig der til berede/ er vel en fin vduaartis tuct/ Men den er ret værdig oc vel beskicket/ som troer disse Ord: **Som giffuis for eder: oc: Som vdgydis til syndernis forladelse.**

Men

Men huem som icke troer disse Ord/ eller tuiler / hand er wuærdig oc wbeskicket/ Thi dette Ord / (For Eder) vil haffue idel tro Hierter.

Huorlunde en Hussfader skal lære sine Tiunde/at signe dem om Morgenen oc om Afftenen.

Om Morgenen naar du opstaar/ skalt du betegne dig met det hellige Kaarssens tegn oc sige.

I naffn Faders/oc Søns/ oc hellig Aands/ Amen.

Der effter skalt du læse din Troes Artickler/ oc Fader vor/ oc siden denne lille Bøn.

IEG tacker dig O kiere Himmelske Fader / ved din elskelige Søn Jesum

Christum vor HErre / at du haffuer mig i denne Nat beuaret fra all skade oc fare / Oc ieg beder dig / at du vilt beuare mig i denne Dag / for Synden oc alt ont / at mit gantske Leffnet / oc alle mine Gierninger kunde teckis dig / Thi ieg befaler mig / mit Legeme oc Siel / met alt andet / huad ieg haffuer / i dine Hender / Lad din hellige Engel være hoss mig / at den onde Fiende skal ingen mact faa met mig / Amen.

Oc da kant du gaa til dit Arbeide oc Gierning met glæde / Oc siunge da en Psalme eller Lofffang / som er de Ti Bud / eller huad dit sind kand giffue dig.

Om

Om Afftenen sammeledis/ skalt du signe dig met det hellige Kaarssens tegn/ oc sige.

I naffn Faders/ oc Søns/ oc hellig Aands/ Amen.

Der effter skalt du læse din Troes Artickler/ oc Fader vor/ oc siden denne lille Bøn.

JEg tacker dig O Barmhiertige Fader/ ved Jesum Christum din kiere Søn/ at du naadelige haffuer beuaret mig i denne dag / Oc: ieg beder dig/ at du vilt forlade mig alle mine Synder / huor som ieg haffuer giort wret/ oc at du vilt naadelige beuare mig i denne Nat / Fordi at ieg befaler mig / mit Legeme

oc min Siel met alt andet/ huad ieg haffuer i dine Hender / Lad din hellige Engel ingensteds vige fra mig/ paa det den onde Fiende skal ingen mact faa met mig/ Amen.

Oc da strax kant du gladelige legge dig til at soffue.

Huorlunde en Hussfader skal lære sine Tiunde/at læse Benedicite oc Gratias.

Benedicite.

Børnene eller Tieniste Folcket skulle gaa frem til Bordet/ oc met sammen lagde Hender oc Tuctighet saa sige.

Psal: cxxxv.

ALle Øyen vocte paa dig HERRE/ oc du giffuer

dem

dennem deris Mad i sin tid. Du oplader din Haand / oc opfylder alt det som leffuer met * Behagelighed.

Vdtydning.

* Behagelighed / det er / at alle leffuendis Creatur faa saa meget at æde / at de ere lystige oc glade der offuer / Thi sorge oc gærighed forhindrer saa Benedidelsen.

Der effter Fader vor / etc. Oc denne efterfølgendis Bøn.

O HERre Gud Himmelske Fader / velsigne oss / oc disse dine Gaffuer / huilcke wi aff din Rundhed skulle anamme / ved JEsum Christum vor Herre / Amen.

Gratias.

Lige saa effter Maaltid / skulle de ocsaa tuctige oc met sammen lagde Hender sige:

TAcker HERRen fordi hand er god / oc hans Miskundhed varer euindelige. Den som giffuer Spisning alle Creatur / Den som giffuer Quæg deris Foer / oc besørger Raffne vnger som raabe til hannem / hand haffuer icke lyst til Hestens styrcke / ey heller Behagelighed til nogen Mands Been / Men Herren behager dem der hannem frycte / oc vente hans Miskundhed. Ere være Gud Fader / oc Guds Søn / etc.

Der effter / Fader vor / oc denne efterfølgende Bøn.

HErre Gud Fader / wi tacke

tacke dig / ved JEsum Christum vor Herre / for alle dine Gaffuer oc Velgierninger / Du som leffuer oc regnerer til euig tid / Amen.

En Hustaffle / som indeholder nogle Spraack / for alle hellige Orden oc statter / ved huilcke Spraack / de kunde formane dennem selff til deris Embede oc Tieniste.

En Biscop / Sogneprest oc Predickere.

EN Biscop skal være wstraffelig / en Quindis Mand / vaagen / ædru / ærlig / sindig: Hand skal gierne laane Huss / Hand skal være

bequem til at lære andre / Hand skal icke dricke sig Drucken aff Vin eller anden Drick / Hand skal icke sla eller trætte / Hand skal icke være gærig til Baade eller whørlig Vinding / Men hand skal være mild oc Retfærdig / oc kunde vel faarestaa sit eget Huss / oc haffue lydige Børn met all ærlighed / Hand skal icke heller være den som haffuer nylige taget ved Troen / 1. Timoth. iij.

Verdslig Offrighed.

Huert Menniske skal være Herredømme oc Macten vnderdannig / Thi der er ingen mact til vden aff Gud / All den Mact som til er / hun er skicket aff Gud / Huo som staar imod Macten / hand staar imod Guds skickelse / Oc de som staa der imod / de saa Dom imod dem selffue / Thi

Thi hun bær icke Suerdet forgæff=
nis / hun er Guds Tienerinde / oc
en Heffnerinde til at straffe dem som
ilde giøre. Til de Romere i det xiij.
Capittel.

Ecte Mend.

I Mend skulle bo oc leffue Vijss=
lige met eders Hustruer / oc giøre
dem deris ære / som de vanmectige /
som ere oc det naadelige Liffuis Met=
arffuinge / paa det eders Bøn icke
bliffuer forhindret. j. Pet. iiij. Co=
loss. iij.

Ecte Quinder.

Quinderne skulle være deris
Mend vnderdannige / lige som Her=
ren / lige som Sara vaar Abraham
lydig / oc kalede de hannem sin Herre /
hues Døtter i ere bleffne / om i giøre
vel / oc icke frycte for nogen redsel. j.
Pet. iij. Cap.

Forælderne.

J Forældre skulle icke erre eders Børn til vrede / paa det at de icke bliffue mistrøstige / Men opføder dem i tuct oc formaning i HERren. Til de Epheser i det vj. Capit.

Børn.

J Børn værer eders Forældre lydige i HERren / thi det er retfærdigt oc ærligt / ære din Fader oc din Moder / det er det Første Bud / som haffuer Foriettelse / at det maa gaa dig vel / oc at du maatte lenge leffue paa Jorden / Ephes: i det vj. Cap.

Suenne / Piger / Dagłønere oc Arbeydere.

J Tienere værer eders timelige Herrer lydige / met fryct oc redsel i eders Hiertis enfoldighed / Lige som Christo / Oc tiener dem icke

aleniste

aleniste i deris Øyen / at i maa teckis Menniskem / Men som Christi Tienere / Oc giører saadan Guds villie aff Hiertet met veluillighed / Oc lader eder tycke at i tiene HERren / oc icke Menniskem: Oc vider / at huer som giør noget gaat / hand skal faa løn / huad heller hand er Tienere eller Fri.

44

Hußfader oc Hußmoder.

J Herrer (eller Husbonder) giører oc det samme mod Tienere / oc forlader eders trusel / oc vider / at eders HERRE er i Himmelen / oc Gud acter ingens Personе.

Vnge Folck.

J vnge Folck værer de Gamle vnderdannige / oc beuiser der met eders

eders Ydmyghed / Thi Gud staar imod de Hoffærdige / oc giffuer de Ydmyge Naade / Saa ydmyger eder vnder Guds veldige Haand / at hand skal ophøye eder i sin tid / j. Pet. v.

Encker.

Den som er en ret Encke oc ensom / hun sætte sit Haab til Gud / oc bliffue i Bøner dag oc Nat / Men huilcken som leffuer i vellyst / hun er leffuendis død / j. Timoth. v.

Menigheden.

Elsk din Næste som dig selff / i dette Ord / ere alle Bud forfattede / Rom. xiij.

Oc beder inderlige for alle Menniske / j. Timoth. ij. Cap.

Huer mercke sin Regel flittelig / Saa gaar det i Huset skickelig.

En

En liden Bog/ Om Bruduielse/ for alle Sognebrester.

Martinus Luther.

DET er it almindeligt Sprang: Saa mange Land saa mange Seder. Efftersdi at Brøllup oc Ecteskabs stat er en Verdslig Handtering / da bør oss Aandelige eller Kirckketienere intet at ordinere eller rege-
re der vdi/ Men lade huert Land oc Stad
her i nyde oc beholde sin Brug oc Sed-
uane. Sommesteds føre de Bruden tuen-
de gange til Kircken/ baade om Afftenen
oc om Morgenen / Sommesteds icke vden
en gang. Somme forkynde oc opliuse de-
ris Ecteskab paa Predicke stolen / tho el-
ler tre Vger tilforn / Dette oc alt andet
saadant / Lader ieg Herrer oc Førster/
Borgemestere oc Raad / skaffe oc giøre
som de ville/ Det kommer mig intet ved.

Men naar mand begærer aff oss/at wi skulle for Kirckedørren eller i Kircken læse Guds velsignelse / oc bede vor Bøn offuer Brud oc Brudgomme / eller Vie dennem tilsammen/ da ere wi skyldige det

at

at giøre. Der faare vilde ieg lade vdgaa denne lille Bog om Bruduielse / for de vnge Sognepreſter ſom icke bedre kunde / at de maatte bruge endrectelige met oſſ denne Form oc maade. De andre / ſom det bedre kunde (det er / de ſom icke kunde alting / Men de lade dennem tycke at de kunde alting) de haffue denne min Tieniſte intet behoff / Vden ſaa meget / at de kunde koſtelige oc Meſterlige ſtraffe oc ſette til rette det wi giøre / oc tage dennem vel vare / at de icke ſkulle holde noget lige met andre / oc giøre alting effter deris eget Hoffuet / Thi mand maatte ellers tencke / at de ſkulde lære noget aff andre : Det vaare en ſtor ſkam.

Effterdi at mand haffuer her til bruget ſaa drabelig ſtor prang met Muncke oc Nunder i deris Induielſe / Endog at deris Stat oc Væſen er en Vgudelig oc klar Menniſkelig tant oc dict / ſom ingen Grunduaal haffuer i Scriffren / Huor meget mere ſkulle wi ære denne Gudelige Stat / oc met mange herlige Stycker Vie Brud oc Brudgomme tilſammen / oc bede for dennem / oc ære dennem ? Thi endog det er en Verdſlig Stat / ſaa haffuer hand dog Guds Ord for ſig / oc er icke dictet eller ſtiffret aff Menniſken / ſom Muncke oc Nunde Stat. Derfaare ſkulde det hundrede mal yppermere actis end Kloſterleff-

leffnets stat / Huilcken som skal actis at være den aller Verdsligiste oc Kiødeligiste Stat / efftterdi den er funden aff Kiød oc Blod / oc stifftet aff Verdslig Vijsdom oc Fornufft.

Oc paa det at vngt Folck maatte lære / at ansee aluerlige denne Ecteskabs stat / oc den i ære at holde / som Guds Gierning oc Bud / oc icke saa Spottelige driffue deris Daarlighed der om / met Lader / met Bespottelse oc met anden saadan Løsactighed / som mand pleyede her til at giøre / lige som det skulde være en skemt eller Børneleeg at giffue sig vdi Ecteskab / eller giøre Brøllup.

De som haffue først stifftet / at mand skal føre Brud oc Brudgomme til Kircken / ansaae det for ingen skemt / men for en ret Aluerlighed / Thi vden tuil / vilde de der hente Guds Velsignelse / oc en almindelig Bøn / oc icke driffue nogen Leckerij eller Hedenske Abespil.

Saa beuiser oc det samme den Gierning i sig selff vel / Thi huo som begærer aff Sognepresten eller Biscoppen en almindelig Bøn oc Guds velsignelse / Hand giffuer vel der met tilkiende (endog hand

taler det icke vd met Munden) huad fare
oc nød hand giffuer sig i / oc huor storlige
hand haffuer samme Guds Velsignelse oc
en almindelig Bøn behoff til Ecteskabs
stat / Thi hand fornemmer vel / som mand
oc daglige befinder / huilcken wlycke Dieff-
uelen kommer aff sted i Ecteskabs stat /
met Hoer / Wtroskab / Wenighed / oc alles
haande Jammer. Saa ville wi nu paa
denne maade / handle met Brud oc
Brudgomme / der som de det
aff oss bede oc be-
gære.

For det Første skal der Liusis for dennem aff Predickestolen / met saadanne Ord.

Hans N. oc Margrete N. ville effter Guds befalning / giffue sig i den hellige Ecteskabs stat / Oc der faare begere de en almindelig Christelig Bøn for sig / at de kunde det begynde i Guds naffn / oc det maatte lyckis for dennem.

Oc om nogen haffuer der i at sige / giøre sig det betiden / eller tie sig stille. Gud giffue dem sin Naade oc Velsignelse / Amen.

Brud-

Brudvielse skal skee i Kircken met disse ord.

Hans vilt du haffue Margrete til din Ecte Hustru?

Dicat/ Ja.

Margrete vilt du haffue Hans til din Ecte Hosbonde?

Dicat/ Ja.

Her lader Presten dennem giffue huer andre troloffuelsens Ring/ Oc legger baade deris Høyre Hender tilsammen/ oc siger.

Huad Gud haffuer tilsammen føyet/ skal intet Menniske atskilie.

Der effter siger Presten almindelige for alle.

Effterdi at Hans N. oc Margrete N. begære huer andre til Ecteskab/ oc det obenbarlige bekiende for

Gud

Gud oc Verden / oc haffue der paa giffuet huer andre deris Hender (oc troloffuelsens Ring) Saa siger ieg dennem Ectefolck at være / i Naffn Faders / oc Søns / oc hellig Aands / Amen.

Fremdelis siger hand:

Hører nu Guds Ord om denne Stat.

Oc Gud vor HERRE sagde: Det er icke gaat / at Mennisken er ene / Jeg vil giøre hannem en Methielp / som kand være hoss hannem. Da lod Gud vor HERRE en suar Søffn falde paa Mennisken / oc hand soff. Da tog hand it aff hans Riff-
been /

been / oc lucte steden igen met Kiød. Oc Gud vor HErre byg de en Quinde aff Riffbeenet / som hand tog aff Mennisken / oc ledde hende til hannem. Da sagde Mennisken: Det er Been aff mine Been / oc Kiød aff mit Kiød / Der faare skal mand kalde hende Mandinde / Thi hun er tagen aff Manden. Der faare / skal Manden forlade sin Fader oc sin Moder / oc bliffue hoss sin Hustru / oc de skulle være it Kiød.

Der effter taler hand saa til dennem.

Efftterdi at i haffue nu giffuet eder i Ecteskab tilsammen i Guds naffn. Saa hører nu Gyds Bud

om denne Stat. Saa siger S. Pouel.

I Mend/elsker eders Hustruer/ lige som Christus elskte Menigheden / oc gaff sig selff for hende/ paa det hand skulde hellige hende / Oc hand rensede hende formedelst Vandbadet i Ordet/paa det hand skulde beskicke sig selff hende en Menighed som er herlig / som icke haffuer nogen besmittelse eller ryncke / eller noget saadant/ Men at hun skulde være hellig oc wstraffelig. Saa skulle oc Mendene elske deris Hustruer/som deris eget Legeme. Huo som elsker sin Hustru/

stru / hand elsker sig selff. Thi aldrig hadede nogen sit eget Kiød / men hand føder det / oc vederqueger det / lige som Herren ocsaa Menigheden.

Quinderne skulle være deris Mend vnderdannige / som HERren / Thi Manden er Quindens Hoffuet / lige som Christus oc er Menighedens Hoffuet / oc hand er sit Legemis Saliggiørere. Men lige som Menigheden nu er Christo vnderdannig / Saa skulle ocsaa Quinderne være deris Mend i alle ting.

For det andet / Hører ocsaa Kaarsset / som Gud haffuer lagt paa denne Stat.

Saa

Saa sagde Gud til Quinden.

Jeg vil skicke dig meget kummer / naar du reder til Barsel / Oc du skalt føde dine Børn met kummer / oc din villie skal være din Mand vndergiffuen / oc hand skal være din Herre.

Oc Gud sagde til Manden.

Efterdi du liude din Hustruis røst / oc oedst aff det Træ om huilcket ieg bød dig / oc sagde: Du skalt icke æde der aff / Da skal Jorden være forbandet for din skyld / met kummer

skalt du dig der aff nære alle dine liffs dage/ Torn oc Tidzel skal hun bære dig / oc du skalt æde Vrter paa Marcken. J dit Ansictis sued skalt du æde dit Brød / til du bliffuer til Jord igen / som du est tagen aff/ Thi du est Jord/ oc du skalt bliffue til Jord igen.

For det Tredie / Er det eders Trøst/ at i vide oc tro/ at eders Stat er Gud tacknemmelig / oc aff hannem velsignet. Thi saa staar der screffuet.

Oc Gud skabte Menninsken sig til it Billede / Hand skabte hannem til Guds Billede/ Oc hand skabte dem en Mand oc Quinde. Oc Gud velsignede dem/

dem/ oc sagde til dem: Værer Fructsommelige/ oc formerer eder oc opfylder Jorden/ oc giører hende eder vnderdannig. Oc regærer offuer Fiskene i Haffuet/ oc offuer Fulene vnder Himmelen/ oc offuer alle Diur som krybe paa Jorden.

Oc Gud saa alt det som hand haffde skabt/ Oc see/ det vaar altsammen saare gaat. Der faare siger oc Salomon: Huo som faar en Hustru/ hand faar en god ting/ oc annammer aff HERren en Velbehagelighed.

Her legger hand sin Haand paa deris Hoffuet/ oc beder saa:

HERre Gud Himmelske Fader/ Du som haffuer skabt Mand oc Quinde/ oc forskicket dennem til Ecteskabs stat/ oc haffuer velsignet dennem met Liffsens fruct/ Oc der i betegnet din kiere Søns Jesu Christi/ oc den hellige Kirckis hans Bruds Sacramente. Wi bede din grundløse Barmhiertighed/ at du vilt saadan din Skabning/ Ordning oc Velsignelse/ icke lade forryckis eller fordærffuis/ Men naadelige beuare/ ved Jesum Christum vor HERre/

A M E N.

En

En Liden Bog om Døbelse / for alle Sognepre-ster.

Martinus Luther ynſker alle Chriſtne Læſere / Naade oc Fred i Jeſu Chriſto vor HErre.

EFterdi ieg daglige ſeer oc hører/ at mand met ſtor Vflittighed oc waluerlighed (ieg vil icke ſige met løſactighed) handler offuer Børnene det høyuærdige hellige oc trøſtelige Daabens Sacramente/ Huilcket ieg troer ocſaa at være en Aarſage til / at de ſom der hoſſ ſtaa/ intet der aff kunde forſtaa/ huad der bliffuer talet eller handlet/ Tyckis mig icke alene nytteligt/ men ocſaa nødtørfftelig at være / at mand det paa huert Lands Tungemaal / oc icke lenger paa Latine handler. Oc haffuer ieg derfaare begynt at vdſætte paa Tydſke de ord ſom høre til Daaben/paa det at de ſom ere Faddere eller der hoſſ ſtaa/maatte opueckis til Troen / oc til en aluerlig paaactelſe/oc de preſter ſom døbe/maatte haffue diſſ ydermere flittighed for deris ſkyld ſom høre der paa.

Men ieg aff en Chriſtelig Tro/ beder alle dennem ſom døbe/ ſom holde Børn til Daab / oc ſom der hoſſ ſtaa/ at de ville lade den-

de dennem gaa til Hiertet / den herlige oc kaastelige Gierning oc den store Aluerlighed som er i samme Gierning. Thi du kant høre her i Ordene / som staa i denne bøn/huor klarlige oc aluerlige den Christne Kircke fremdrager Barnet til Daaben/ oc met bestandige oc wtuilactige ord for Gud bekiender / at Barnet er met Dieffuelen besæt/oc Syndsens oc Vredens Barn/ oc beder saa flittelige om Hielp oc Naade/ ved Daaben / at det maatte bliffue Guds Barn.

Vilde du der faare betencke/ at det er plat ingen skemt / at handle imod Dieffuelen/ oc icke alene vddriffue hannem aff Barnet/ Men ocsaa (efftterdi det skal alle sine dage haffue saadan en mectig Fiende paa sin Halff) at være det arme Barn aff gantske Hierte oc en sterck Tro bistandig/ oc met aller størst paa actelse oc inderlig begæring bede/ at Gud/ effter som denne Bøn liuder / vilde icke allene hielpe Barnet fra Dieffuelens vold / Men ocsaa bestyrcke/ at det maatte Ridderlige i Liff oc Død bestaa imod hannem. Oc fryctter ieg visselige/at det gaar mange ilde effter Daaben / der faare / at mand saa koldelige och saa ladelige met dennem omgaar/ ocsaa aldelis vden aluerlighed for dennem beder i Daaben.

Saa tenck nu/ at disse vduortis Stycke ere de aller ringeste i Daaben/ som er/ at blæse Barnet i øynene / at signe det met Kaarsis tegn / at legge Salt i Munden/ komme Spyt oc Skarn i ørnene oc Næsen/ at smørge Brystet oc Skuldrene met Olie / oc Hoffuetpanden met Christnen/ Jdrage det sin Døbe Skiorte / oc giffue det it rend Lius i Haanden / oc andet saadant mere / som aff Mennisken er tillagt at pryde Daaben met/ Thi Daaben kand vel skee forvden saadanne ting / oc de ere icke de rette Stycke/ som Dieffuelen skyer oc flyer faare/ Hand foracter vel mectigere ting/ Det maa gaa her aluerlige til.

Men see der paa / at du staar der i en ret Tro/Oc hører Guds ord/ oc aluerlige beder. Thi naar presten siger: Lader oss bede/ da formaner hand jo dig / at du skalt met hannem bede / Oc alle Faddere oc de som staa omkring Daaben / skulle i deris Hierter bede alle de Ord som presten i sin Bøn opregner. Der faare skal oc presten sige samme Ord frem vdtydelige oc langsomt / at Fadderne kunde dennem vel høre oc fornemme / oc ved dennem selff i Hiertet met presten bede oc fremsætte for Gud / Barnens nød met aluerlighed / oc aff deris gantske formue for Barnet sætte dennem imod Dieffuelen/ oc saa stille dem/at de lade det være en aluerlig

lig ting for dennem / efftherdi at det er for Dieffuelen ingen skempt.

Der faare er det vel redeligt oc ret / at mand icke tilsteder nogen drucken eller vild Prest at Døbe / ey heller bede løsactige Folck til Faddere / men fine / tuctige / aluerlige fromme Prester oc Faddere / til huilcke mand kand sig forsee / at de handle samme Sag met aluerlighed oc met en ret Tro / at mand icke sætter Dieffuelen det Høyuærdige Sacramente for til en spot / oc vanære Gud / som vdøsser offuer oss i Daaben sin offuerflødige oc grundløse Naadis Rigdom / saa at hand selff kalder det en ny Fødsel / Met huilcken wi vorde ledige fra Dieffuelens Tiranni / løss fra Synden / Døden oc Helffuede / Liffsens Børn oc Arffuinge til alt det gode Gud haffuer / oc Guds egne Børn oc Christi Brødre.

O kiere Christne Menniske / lader oss icke saa wflittelige acte eller handle saadan wsigelig Gaffue / Er dog Daaben vor eniste Trøst oc Indgang til alt det gode Gud haffuer / oc alle Helgens Menighed / der til hielpe oss Gud /

AMEN.

*

Døbefaderen skal atspørge / om Barnet er hiemme døbt.

VAr her vd du vrene Aand / oc giff den hellig-Aand rom.

Dernæst skal hand giøre Kaarss / paa Barnens Ansict oc Bryst / Sigendis:

Anam det hellige Kaarsis betegnelse / baade paa dit Ansict oc Bryst.

Lader oss bede.

O Almectige euige Gud / vor HERris Jesu Christi Fader / Jeg raaber til dig offuer denne din Tienere / (Neffner

ner Barnet) som beder om din Daabis gaffue / oc ved den Aandelige igenfødsel begærer din euige Naade. HErre tag hannem til dig. Oc som du haffuer sagt: Beder / saa skulle i faa: Leder / saa skulle i finde: Bancker / saa skal eder opladis. Saa giff nu denne som beder dine Gaffuer / oc oplad Dørren for hannem som bancker / at hand kand faa den euige Velsignelse i dette Himmelske Bad / oc det Rige som du haffuer oss allesammen loffuet oc tilsagd / formedelst vor Herre Jesum Christum / Amen.

Lader oss bede.

O Almectige euige Gud/ den der ved Syndfloden effter din strenge Retfærdighed/ haffuer fordømt den vantro Verden / oc effter din store Barmhiertighed/ reddede din tro Tienere Noe selff ottende. Oc lodst druckne den forhærdede Pharao met alle sine i det røde Haff / Oc førde dit Folck Israel igennem met tørre Føder / Met huilcke du betegnede den hellige tilkommendis Daab / oc ved din kiere Søns vor Herris Jesu Christi Daab / haffuer helliggiort oc indsæt Jordans flod/ oc alle an-

le an-

le andre Vand til Salighedsens Bad oc en riglig afftoelse aff Synden. Wi bede dig ved den samme din grundløse Barmhiertighed / at du vilt naadelige see til denne din Tienere/ (Neffner Barnet) met en ret Tro i Aanden hannem begaffue/ at ved dette Salighedsens Bad maatte druckne oc vndergaa/ alt det som hannem aff Adam er metfødt / det er den Synd som Adam giorde/ oc at hand maatte skillis fra de vantro Mēniskers tal/ oc bliffue beuaret i den hellige Christenheds Arck / altid brendende i Aanden / glad i Haabet/ tiene dit Naffn/ at hand maa

faa

faa met alle tro Menniske det euige Liff oc Salighed / som du haffuer loffuet hannem / ved Jesum Christum vor Herre / Amen.

Jeg besuer dig du vrene Aand / i Naffn Faders / oc Søns / oc hellig Aands / at du vdfar / oc viger fra denne Jesu Christi Tienere / N. Amen.

Lader oss høre det hellige Euangelium som S. Marcus scriffuer.

OC de førde smaa Børn til Jesum / at hand skulde røre ved dem / Oc Disciplene lode ilde paa dem / som

som baare dem. Der Jesus det saa / bleff hand fortørnet / oc sagde til dem: Lader smaa Børn komme til mig / oc forhindrer dem icke / Thi Guds Rige hører saadanne til. Sandelige / Jeg siger eder: Huo som icke anammer Guds Rige / som it lidet Barn / hand skal icke komme der ind. Oc hand tog dem i faffn / oc lagde Henderne paa dem / oc velsignede dem.

Siden skal Presten legge sin Haand paa Barnens Hoffuet / oc met Fadderne falde paa Knæ / oc bede.

Fader vor / du som est i Himmelen. Helligt vorde dit Naffn.

Naffn. Tilkomme dit Rige. Skee din vilie saa paa Jorden som hand er i Himmelen. Giff oss i dag vort daglige Brød. Oc forlad oss vor skyld/ som wi forlade vore Skyldener. Oc leed oss icke i Fristelse. Men frels oss fra Ont/ Thi Riget er dit/ oc Krafft/ oc Herlighed/ i Euighed/ Amen.

Dernæst bæris Barnet til Daaben/ oc Presten siger.

Gud beuare din Indgang oc Vdgang/ fra nu oc til euig tid/ Amen.

Dernæst lader Presten Barnet ved sine Faddere affsige Dieffuelen/ oc siger:

N. Forsager du Dieffuelen?

Suar. Ja.

Oc

Oc alle hans Gierninger?

Suar. Ja.

Oc alt hans Væsen?

Suar. Ja.

Troer du paa Gud Fader Almectige / Himmelens oc Jordens Skabere?

Suar. Ja.

Troer du paa Jesum Christum hans eniste Søn vor Herre. Som er vndfangen aff den hellig Aand / fød aff Jomfru Maria. Pint vnder Pontio Pilato / Kaarsfest / Død oc begraffuet. Nederfoer til Helffuede / Opstod tredie dag fra de døde. Opfoer til Himmels / sider hoss Gud Faders Almectigis høyre Haand. Deden

hand skal komme at Dømme Leffuendis oc Døde.

Suar Ja.

Troer du paa den hellig-Aand. En hellig Christelig Kircke/ som er hellige Mennisters samfund. Syndernis forladelse. Legemens opstandelse. Oc det euige Liff

Suar Ja.

Der effter spør hand.

N. Vilt du være døbt.

Suar Ja.

Oc ieg Døber dig i Naffn Faders/ oc Søns/ oc hellig-Aands/ Amen.

Saa skulle Fadderne holde Barnet offuer Daaben/ oc Presten siger/ men hand legger Barnet sin Døbe Skiorte paa.

Den

Den Almectigste euige Gud / vor HErris Jesu Christi Fader / som dig nu haffuer anden gang igenfød/ formedelst Vand oc den hellig-Aand / oc haffuer forlat dig alle dine Synder / hand styrcke dig met sin Naade til det euige Liff / Amen.

Fred være met dig.

Suar Amen.

Petrus Palladius / Ynsker alle Sogneprester / Guds Naade oc Fred / ved Jesum Christum / vor HErre.

VOddis ieg til kiere Brødre i Christo / vdi mit suare Embede oc store Arbeyde / oc største Wledighed / at vdsætte aff Tydske paa Danske / denne lille *Manual* eller Haandbog / saa som ieg kunde / icke som ieg skulde / Derfaare beder ieg eder kierlige oc gierne / at i tage dette mit føye Arbeyde til tacke / indtil saa lenge / nogen kand oc vil det effter Tydsken forbedre / huilcket ieg seer gantske gierne / Dog saa / at der intet tilleggis eller fratagis andet end *Enchiridion Lutheri* indeholder / Ellers er min ydmyge Bøn oc begære til eder alle / oc huer serdelis / Først for Guds æris / oc siden

den

den for den hellige Kirckis opbyggelsis skyld / at i ville alle samdrectelige holde disse *Ceremonias* ved mact / ocsaa vare paa eders Embede / at i det met en god Samuittighed for Gud oc Menniskên forsuare kunde / oc ville icke ansee noget Menniskis smiger eller trusel / Men mere det som Paulus sagde / Vee mig / der som ieg icke predicker Euangelium.

Gud styrcke eder alle / met sin kiere Søn / Jesum Christum vor HErre / Amen.

Prentet i Kiøbenhaffn / aff Laurentz Benedicht.

1586.

Paa sin egen bekostning: Oc findis hoss hannem til kiøbs.

Eget BB 1990.